

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних, професора Моргунова Олександра Анатолійовича – на дисертацію Комара Андрія Юрійовича на тему «Адміністративно-правові гарантії надання безоплатної правничої допомоги адвокатами», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Забезпечення доступу до справедливого та неупередженого правосуддя є одним із ключових завдань України як сучасної, демократичної та соціально спрямованої держави. Водночас, з огляду на певні соціально-економічні чинники, не всі громадяни мають можливість вільного доступу до систем правосуддя. У зв'язку з цим у державі існує система безоплатної правничої допомоги, яка відіграє важливу роль не лише з точки зору захисту законних прав, свобод та інтересів громадян, а й у контексті зміцненні довіри до судової та правоохоронної системи. Безоплатна правнича допомога надається різними суб'єктами, серед яких важливе та самостійне місце відводиться інституту адвокатури. Адвокати, як незалежні професійні правники, забезпечують фаховий юридичний супровід, що є особливо важливим для соціально вразливих категорій населення, які не в змозі оплатити юридичні послуги. Отже, зазначене вище свідчить про актуальність та своєчасність дисертаційного дослідження Комара Андрія Юрійовича на тему «Адміністративно-правові гарантії надання безоплатної правничої допомоги адвокатами».

Про актуальність та своєчасність роботи свідчить також те, що дисертаційне дослідження виконано відповідно до: Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021-2025 роки, затвердженої Рішенням Ради адвокатів України від 02.07.2021 № 38; Стратегії розвитку Науково-дослідного інституту публічного права на 2023–2027 роки, затвердженої

Рішенням вченої ради НДПІ 05.04.2023 № 4. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Об'єкт і предмет дослідження сформульовано вдало та відповідно до встановлених вимог. Зокрема, об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі надання адвокатами безоплатної правничої допомоги. Предметом дослідження є адміністративно-правові гарантії надання адвокатами безоплатної правничої допомоги (с. 20).

У дисертації чітко визначено *мету* дисертаційного дослідження, яка полягає у тому, щоб на основі аналізу наукових поглядів та норм законодавства з'ясувати сутність, а також розкрити зміст та особливості адміністративно-правових гарантій надання адвокатами безоплатної правничої допомоги, на основі чого викласти науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері (с. 21). На виконання окресленої мети дисертантом чітко сформульовано та вирішено завдання дослідження.

Нормативно-правовим підґрунтям дисертаційної роботи є Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, що визначають міжнародні стандарти адвокатської діяльності, а також низка законодавчих та підзаконних нормативних документів, у нормах яких закріплюються окремі гарантії надання адвокатами безоплатної правничої допомоги. Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять праці фахівців із адміністративного, цивільного права тощо. Крім того, дисертантом використано напрацювання вчених із таких галузей, як теорія держави і права, теорія управління, філософія, психологія тощо. Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять науково-періодичні видання, довідкові та статистичні матеріали та ін. Дисертантом при підготовці дослідження використано власний досвід роботи адвокатом.

Варто також з позитивного боку відмітити те, що робота має як практичне, так і теоретичне значення, адже результати дослідження запровадженні у науково-дослідній сфері, правотворчості, правозастосовній діяльності та освітньому процесі.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертація є однією із перших спроб на монографічному рівні з'ясувати сутність та розкрити особливості адміністративно-правових гарантій надання адвокатами безоплатної правничої допомоги, на основі чого сформулювати пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері (с.22). У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, основні з них такі:

- з'ясовано, що під наданням адвокатами безоплатної правничої допомоги слід розуміти регламентовану приписами національного законодавства професійну, гарантовану державою діяльність адвокатів щодо надання за рахунок визначених законодавством джерел фінансування правничих послуг, що забезпечує захист прав, свобод та інтересів особи, яка перебуває у складній правовій ситуації, відповідно до чітко окреслених законодавством умов та підстав та на безоплатній основі для неї (с. 100);
- аргументовано, що гарантії надання безоплатної правничої допомоги мають кілька суттєвих особливостей, що відрізняє їх від схожих правових явищ і процесів, серед яких вважаються такі: 1) об'єктивізовані в приписах нормативно-правового акта найвищої сили – Основного Закону України; 2) визначенні як на рівні спеціального закону, покликаного здійснювати нормативну регламентацію даних суспільних відносин – Законі України «Про безоплатну правничу допомогу», так і в приписах інших численних актах національного законодавства, особливе місце серед яких посідають кодифіковані нормативно-правові акти; 3) їх реалізація та належне здійснення забезпечено діяльністю уповноважених суб'єктів за найрізноманітнішими напрямками – фінансове, інформаційно-аналітичне,

кадрове тощо забезпечення; 4) встановлюються в результаті здійснення державного регулювання даної сфери суспільних відносин; 5) закріплюють і визначають особливості правового статусу суб'єктів даних суспільних відносин; 6) їхня дія спрямована на охорону й захист прав, свобод та інтересів вразливих категорій населення; 7) завдяки їм визначаються відповідні правові процедури, дія яких спрямована на забезпечення реалізації конституційного права особи на отримання безоплатної правничої допомоги; 8) такі гарантії мають динамічний характер та адаптивність до кризових явищ і процесів (с.101);

- встановлено, що під інституційною складовою гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами слід розуміти визначену на нормативно-правовому рівні систему суб'єктів, діяльність яких спрямована на забезпечення та гарантування реалізації права особи на отримання в законодавчо визначених випадках відповідного різновиду правничих послуг на безоплатній для неї основі. Підкреслено, що такий підхід стосовно розуміння сутності інституційної складової гарантій надання адвокатами безоплатної правничої допомоги вказує на значну кількість уповноважених державою суб'єктів, діяльність яких в той чи інший спосіб пов'язана як з безпосередньо наданням безоплатної правничої допомоги, так і з забезпеченням сталого функціонування цієї сфери суспільних відносин (с.150);

- з'ясовано, що організаційно-правовими гарантіями надання адвокатами безоплатної правничої допомоги є групи визначених законодавством структурно-управлінських та юридичних умов, факторів і засобів, що забезпечують існування та роботу інституційної складової надання адвокатами безоплатної правничої допомоги. Водночас функціональні гарантії є законодавчо визначеними, спеціальними процедурними умовами, факторами та засобами, що забезпечують законність та якість процесу надання адвокатами безоплатної правничої допомоги (с. 151);

- обґрунтовано необхідність розробки та прийняття «Концепції вдосконалення системи безоплатної правничої допомоги в Україні», метою якої має бути забезпечення рівного, справедливого та ефективного доступу громадян до правосуддя шляхом створення необхідних організаційно-правових та економічних умов для функціонування системи безоплатної правничої допомоги, підвищення її якості, доступності та стійкості відповідно до європейських стандартів і міжнародного досвіду (с. 188);

- зроблено висновок про те, що в умовах воєнного стану надання адвокатами безоплатної правничої допомоги стикається з низкою серйозних проблем: по-перше, значно звужується доступність правової допомоги для громадян, адже низка адвокатів, особливо на прифронтових територіях, через небезпеку, евакуацію або інші обставини, були змушені припинити свою діяльність. Для вирішення цієї проблеми необхідно запровадити ефективні механізми дистанційного надання правничої допомоги, такі як онлайн-консультації та мобільні групи адвокатів, що виїжджають у зони ризику для безпосередньої підтримки людей, які потребують правової допомоги; по-друге, значно зросло навантаження на адвокатів, які надають безоплатну правничу допомогу, оскільки суттєво збільшилась кількість справ, пов'язаних із забезпеченням прав внутрішньо переміщених осіб, компенсаціями за завдані збитки, статусом військових та іншими актуальними питаннями. Для розв'язання цієї проблеми необхідно залучити додаткових адвокатів і створити тимчасові правила для збільшення кількості фахівців, залучених до цих завдань; по-третє, фінансування системи безоплатної правничої допомоги під час воєнного стану стає обмеженим через пріоритетність інших витрат, зокрема оборонних (с.190);

У роботі містяться й інші цікаві з теоретичної та практичної точок зору пропозиції і рекомендації.

Втім, дисертація не позбавлена певних недоліків та суперечливих положень, які потребують додаткової аргументації та уточнень, зокрема:

1. Так, розкриваючи у підрозділі 1.1. поняття та правову природу надання адвокатами безоплатної правничої допомоги, здобувач робить низку цікавих з теоретичної точки зору висновків. Втім, як вбачається, робота тільки б виграла, якби автором було виділено чинники, що обумовлюють особливості забезпечення права людини на професійну правничу допомогу.

2. Враховуючи те, що розділ 2 має назву «Адміністративно-правова система гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами», було б цілком логічним, якби автором було зазначено: чим, по суті, взагалі, є адміністративно-правові гарантії надання адвокатами безоплатної правової допомоги?

3. Інколи здобувач суперечить сам собі. Для прикладу, на стор. 187 він стверджує, що «на сьогодні існує досить широке коло джерел міжнародно-правового характеру, які визначають стандарти надання адвокатами безоплатної правничої допомоги. У відповідних правових актах, рекомендаціях та настановах містяться ключові цілі та принципи інституту безоплатної правничої допомоги; розкривається його роль у правовій державі в цілому, так і в системі правосуддя, зокрема; закріплюються зобов'язання та поради щодо форм і напрямів дій для держав, з метою забезпечення належного функціонування та розвитку зазначеного інституту на національному рівні». Однак, далі у своїх міркування Андрій Юрійович зазначає, що «ці стандарти мають досить загальний характер і лише у загальних (хоча і досить чітких) рисах окреслюють вимоги щодо організації та роботи механізму надання безоплатної правничої допомоги. Отже, постає запитання: такі гарантії є ключовими або ж все-таки мають лише загальний, поверхневий характер?

4. Здобувач досить слушно пропонує розробити «Концепцію вдосконалення системи безоплатної правничої допомоги в Україні», метою якої має бути забезпечення рівного, справедливого та ефективного доступу громадян до правосуддя шляхом створення необхідних організаційно-правових та економічних умов для функціонування системи безоплатної

правничої допомоги, підвищення її якості, доступності та стійкості відповідно до європейських стандартів і міжнародного досвіду (стор. 187). Втім, з огляду на рівень дисертаційного дослідження, було б цілком логічним, якби здобувач у вигляді додатка до дисертації надав проєкт такого нормативно-правового акта.

5. За змістом усього наукового дослідження дисертант неодноразово наголошував, що на сьогодні інститут безоплатної правничої допомоги є недосконалим та потребує покращення. З огляду на це, задля справедливості хотілося б уточнити: чи є якісь позитивні надбання у системі безоплатної правничої допомоги?

Вищенаведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку якості виконаної дисертантом роботи і певним чином мають характер побажань.

Основні результати дисертаційного дослідження викладено у 5-и статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, та 3-х тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до встановлених вимог. Ознак порушення академічної доброчесності не виявлено. Зміст дисертаційної роботи висвітлено достатньо повно, виклад запропонованих в роботі положень базується на ґрунтовному опрацюванні літературних джерел із проблематики дисертаційного дослідження. Автор сформулював свої висновки, що здатні стати значним внеском у розвиток вітчизняного адміністративного права.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції використовуються та можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – як основа для проведення подальших наукових досліджень адміністративно-правових гарантій надання адвокатами безоплатної правничої допомоги; правотворчій діяльності – у

процесі розробки нових та вдосконалення чинних законодавчих та підзаконних актів, у яких закріплюються адміністративно-правові гарантії надання адвокатами безоплатної правничої допомоги; правозастосовній діяльності — з метою підвищення ефективності надання адвокатами безоплатної правничої допомоги; освітньому процесі — під час підготовки лекційних та навчально-методичних матеріалів, а також підручників та навчальних посібників із дисциплін «Адміністративне право», «Нотаріат», «Нотаріальна діяльність» тощо.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження Комара Андрія Юрійовича на тему «Адміністративно-правові гарантії надання безоплатної правничої допомоги адвокатами» є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, яке має важливе значення для науки адміністративного права..

Дисертаційне дослідження повністю відповідає науковій спеціальності 12.00.07 та вимогам Порядку присудження наукових ступенів, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

Ректор

**Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Олександр МОРГУНОВ